

М. А. Сперанська-Скарга, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Сперанська-Скарга М. А.

Функції професійного іміджу вчителя-філолога

У статті розглядаються функції, які виконує професійно-педагогічний імідж учителя-філолога, надається класифікація функцій та простежується їх взаємозв'язок зі структурою та типами іміджу. Автор представляє характеристики двох груп функцій іміджу: ціннісних (особистісно підвищувальна, психотерапевтична та функція комфортизації міжособистісних стосунків) та технологічних (функція міжособистісної адаптації, висвітлення найкращих особистісно-ділових якостей, затінення негативних особистісних характеристик, функція організації уваги та подолання вікових бар'єрів); підкреслює необхідність свідомого створення бажаного типу професійного іміджу з урахуванням сутнісних компонентів та функцій феномену.

Ключові слова: професійно-педагогічний імідж, функції іміджу, управління враженням, відтворення соціальних стереотипів, самопрезентація.

Сперанская-Скарга М. А.

Функции профессионального имиджа учителя

В статье рассматриваются функции, которые выполняет профессионально-педагогический имидж учителя-филолога, представлена классификация функций и прослеживается их взаимосвязь со структурой и типами имиджа. Автор дает характеристику двух групп функций имиджа: ценностных (личностно возвышающая, психотерапевтическая, функция комфортизации межличностных отношений) и технологических (функция межличностной адаптации, выявления лучших личностно-деловых качеств, затенения негативных личностных характеристик, функция организации внимания и преодоления возрастных барьеров); подчеркивает необходимость сознательного создания желаемого типа профессионального имиджа с учетом сущностных компонентов и функций феномена.

Ключевые слова: профессионально-педагогический имидж, функции имиджа, управление впечатлениями, отображение социальных стереотипов, самопрезентация.

Розгляду поняття „імідж” наразі приділяється значна увага з боку представників таких наук, як психологія, соціологія, педагогіка, філософія, публік релейшнз, філологія тощо. Структурні особливості феномену аналізуються у багатьох працях сучасних дослідників. Різні аспекти формування іміджу педагога представлено в дисертаційних працях таких науковців, як А. Калюжний (соціально-психологічні основи іміджу вчителя), А. Кононенко (психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога), М. Апраксіна (імідж вихователя дошкільного закладу), О. Бекетова (формування професійного іміджу майбутнього вчителя технології та підприємництва), В. Черепанова (формування індивідуального іміджу педагога як засіб реалізації гуманістичної концепції освіти), М. Варданян (імідж педагога як чинник збереження здоров'я суб'єктів освітнього процесу в основній школі), Т. Кулакова (формування іміджу майбутнього педагога в контексті культурологічного підходу), В. Ісаченко (формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх викладачів вищої школи), С. Амінтаєва (формування в студентів іміджу сучасного керівника освіти) та ін. Разом з тим, проблема формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей залишається недостатньо вивченою.

Аналіз теорії та практики з досліджуваної проблеми надає можливість виділити протиріччя між: підвищеними вимогами до іміджу вчителя з боку суспільства, вихованців, батьків і педагогічного колективу та невідповідністю професійного іміджу сучасного вчителя новим потребам; об'єктивною потребою суспільства в учителі з високим рівнем педагогічної культури, індивідуального професійного іміджу та недостатнім рівнем сформованості професійного іміджу у випускників вищих навчальних закладів; необхідністю вдосконалення іміджелогічної підготовки майбутнього вчителя в позанавчальній діяльності та нерозробленістю педагогічних умов її ефективної реалізації у вищих закладах освіти.

З урахуванням вищевикладеного наполягаємо також на необхідності вивчення та ретельного аналізу функціональних особливостей професійного

іміджу вчителя-філолога, оскільки саме розуміння механізмів керування враженням, а також відповіді на соціальні очікування, що передбачено структурою іміджу, є основою для професійного становлення та подальшого зростання фахівця. Саме тому **мета** статті полягає у розгляді та наданні класифікації функцій, що виконує імідж учителя-філолога.

Ефективний імідж – це те уявлення про людину в суспільстві, яке допомагає успішно вирішувати такі завдання:

- досягти самоповаги та внутрішнього комфорту;
- просунути соціальними сходами;
- покращити власні професійні результати.

Отже, імідж як інструмент спілкування з масовою свідомістю надає можливість для самовираження, становлення й самопрезентації в умовах первинності такого чинника успішності, як відповідність соціальним очікуванням та стереотипам.

У процесі проведення дослідження доходимо висновку, що між типами іміджу та його функціями існує тісний взаємозв'язок. Саме класифікація видів іміджу надає можливість зрозуміти природу цього феномену та його функції, які є активними формами прояву сутності та змісту поняття „імідж”.

Дослідження в галузі іміджелогії визначають дві групи функцій іміджу (рис. 1.). По-перше, необхідно розглянути ціннісні функції, до яких належать особистісно підвищувальна, психотерапевтична та функція комфортизації міжособистісних стосунків [1; 2; 3], які є винятково важливими для створення професійного іміджу майбутнього вчителя.

Особистісно підвищувальна функція пов'язана з формуванням навколо особистості атмосфери привабливості, що приводить до розкритості, прояву найкращих якостей та, як наслідок, до підвищення соціальної важливості людини. Сутність психотерапевтичної функції полягає в тому, що завдяки усвідомленню власної незвичайності та підвищеній комунікабельності людина здобуває стійкий позитивний настрій та впевненість в собі. Нарешті,

Рис. 1. Функції іміджу

функція комфортизації міжособистісних стосунків передбачає терапевтичний ефект від такого явища, як особистісна чарівність, що привносить симпатію й доброзичливість у спілкування та згодом необхідну міру терпіння й такту.

Отже, роль ціннісних функцій іміджу не можна недооцінити, адже вони свідчать про безперечну значущість іміджу в процесі побудови здорової духовної організації особистості. Філософський зв'язок форми та змісту пояснює закономірність функціонування іміджу як зовнішнього прояву духовного здоров'я особистості. Внутрішній світ конкретної особистості проявляється завдяки іміджу. Що стосується формування професійного іміджу вчителя, то однією з найважливіших рис успішно створеного образу є гармонійне втілення ціннісних компонентів іміджу в навчально-виховному процесі. Аудиторія іміджу вчителя (учні) схильна до відображення психологічного стану та моральних настанов останнього, тому вчитель має усвідомлювати відповідальність за коректний відбір засобів вираження його внутрішнього світу та індивідуальності. Крім того, саме від учителя багато в чому залежать як моральне, так і фізичне здоров'я дітей, пов'язане зі створенням сприятливої атмосфери в класі та комфортизацією міжособистісних стосунків.

Не менш важливим у розумінні механізму роботи іміджу є розгляд його технологічних функцій. Серед них виділяємо функцію міжособистісної адаптації, висвітлення найкращих особистісно-ділових якостей, затінення негативних особистісних характеристик, функцію організації уваги та подолання вікових бар'єрів.

Функція міжособистісної адаптації базується на вмінні оперативно асимілюватися в конкретному соціальному середовищі, привертаючи увагу та встановлюючи доброзичливі стосунки.

Щодо функції висвітлення найкращих особистісно-ділових якостей, то згідно з нею імідж надає можливість візуально уявити найбільш привабливі риси людини, дозволяючи оточуючим пізнавати лише ті характеристики, що викликають симпатію або прихильність.

Затінення негативних особистісних характеристик як одна з провідних функцій професійно-педагогічного іміджу допомагає відвернути увагу від недоліків зовнішності завдяки використанню дизайну одягу, макіяжу, аксесуарів, зачіски тощо.

Функція організації уваги пов'язана з таким психологічним механізмом: привабливий імідж притягає людей, відповідаючи їхнім стереотипам та прагненням, і, як наслідок, сприяє створенню прихильності з боку оточуючих та позитивному ставленню до власних ідей. Усвідомлення надзвичайної важливості цього механізму сприятиме більшій успішності професійної діяльності вчителя.

Окрім згаданих функцій, імідж також виконує роль інструменту подолання вікових бар'єрів. Саме в професійній діяльності вчителя ця функція іміджу набуває особливого значення. Педагогічне середовище складається з осіб різного віку (педагоги, учні, батьки, адміністрація, соціальні працівники тощо), які, з огляду на це, мають різні інтереси та прагнення. Тому одним із завдань під час формування професійного іміджу є виховання вміння налагоджувати стосунки з людьми будь-якого віку та рівня освіченості. Володіння технологією самопрезентації, яке втілене в успішному відборі

моделей поведінки під час виконання різних ролей, надає можливість ефективно спілкуватися з людьми різного соціального становища або професійного статусу.

Отже, знання технологічних і ціннісних функцій іміджу уможливорює широке його використання. Імідж, виходячи з різноманітності його типів та функцій, – це поліметричне явище, знання функцій та класифікації якого підпорядковано єдиній меті – досягненню ефекту особистої привабливості та вмінню управляти справленим враженням.

Уміння самопрезентації та управління враженням мають надзвичайно важливе значення в процесі формування професійно-педагогічного іміджу. Знання структури іміджу, типів та механізмів його функціонування сприяють свідомому розвитку визначених умінь. У структурі іміджу вчителя значущими є такі елементи, як „іміджформувальна інформація” (характеристика людини), образ людини у вигляді комплексу зовнішніх і внутрішніх параметрів, погляд на людину як оцінка образу аудиторією іміджу, об’єкт іміджелогічного впливу, тобто член аудиторії іміджу, у психіці якого відбулося сприйняття характеристик прототипу. Саме ці елементи підлягають розгляду під час побудови іміджу майбутнього вчителя, коли аудиторією іміджу є учнівський колектив, а прототипом – учитель.

Зі структурою іміджу тісно пов’язані його основні складники: зовнішній вигляд, вербальні та невербальні засоби комунікації, внутрішня відповідність образу професії – внутрішнє „Я”.

Що стосується професії вчителя, то найважливішим складником його іміджу є вміння відображувати соціальні очікування та відтворювати соціальні стереотипи. Тому слід ставитися до зовнішнього вигляду як до одного з потужних засобів впливу на аудиторію та трансляції необхідних повідомлень.

Неможливо також переоцінити значення вербальних і невербальних засобів спілкування, майстерне володіння якими є, безперечно, невід’ємним складником іміджу вчителя. Мовленнєва діяльність учителя визначається рівнем культури його мовлення та сформованості індивідуального вербального

стилю й відображає внутрішній світ та особистісні настанови. Учитель, який майстерно володіє вербальною культурою та здійснює правильний вибір мовних засобів комунікації, повинен також урахувати важливу роль невербальних засобів спілкування. Отже, у контексті підвищення загальної професійної культури вчителя та формування індивідуального педагогічного іміджу володіння прийомами вербальної та невербальної комунікації сприятиме успішному вирішенню педагогічних завдань за умови гармонійного поєднання професійних та особистісних умінь.

Розгляд складників іміджу вчителя неможливий без урахування такого компонента, як внутрішня відповідність образу професії – так зване внутрішнє „Я”. Під внутрішнім образом розуміємо внутрішню культуру вчителя, щирість та свободу, чарівність, емоційність, гру уяви, витонченість, асоціативне бачення, несподівані яскраві ходи в сценарії уроку, внутрішню потреба у творчості, самовладання в умовах публічності та інші компоненти. Однак ядром особистості та найголовнішою характеристикою особистісної діяльності вчителя є професійна самосвідомість, яка об’єднує згадані вище складники та висвітлює сутність професії педагога, узгоджуючи особистісні прагнення з потребами суспільства. Отже, структура іміджу – це єдність стійких зв’язків між його складниками, яка збігається зі структурою соціальної психіки [4, с. 97 – 109; 5].

Знання про типи та функції іміджу надає багатьох переваг фахівцям у галузі педагогіки. Не менш важливим чинником впливу на успішність формування професійного іміджу є орієнтація на створення певного типу іміджу на різних етапах цього процесу. На сьогодні існують три базові підходи до класифікації типів іміджу: функціональний, контекстний та зіставний. Відповідно до функціонального підходу розглядають такі типи іміджу вчителя, як дзеркальний (або самоімідж), пов’язаний з особистим уявленням індивіда про себе; поточний імідж (або реальний), якому притаманний сторонній погляд; бажаний імідж (або ідеальний), який відображає ідеалістичні прагнення індивіда. Отже, з погляду функціональної типологізації іміджу, останній

повинен мати цілісний, узгоджений характер, який гармонійно поєднує внутрішні якості та зовнішні повідомлення. Контекстний і зіставний підходи також можуть стати в нагоді в процесі формування іміджу на заставах відповідності певній соціальній структурі та при подальшому аналізі результативності й успішності вже сформованого іміджу.

Отже, доходимо висновку, що процес створення психологічної моделі іміджу фахівця в галузі педагогіки має комплексний характер, у рамках якого неможливо віддати перевагу професійному компоненту порівняно з особистісним. Особистісні якості, незважаючи на їхню суб'єктивність, є первинними порівняно з професійними, та постають основою подальшої іміджевої надбудови.

Взаємозв'язок між типами іміджу та його функціями допомагає краще зрозуміти сутність цього феномену. У контексті формування професійно-педагогічного іміджу перевагу надають ціннісним функціям останнього, оскільки вчитель є взірцем для вихованців і повинен виконувати адекватний відбір засобів трансляції власних ідей та прагнень, усвідомлюючи ту значну силу впливу, якою володіє вчитель. Ціннісні функції пов'язані зі створенням сприятливої атмосфери в класі та комфортизацією міжособистісних стосунків. Технологічні функції іміджу, такі як функція міжособистісної адаптації, висвітлення найкращих особистісно-ділових якостей, затінення негативних особистісних характеристик, функція організації уваги та подолання вікових бар'єрів, відображають сутність і напрям дії професійно-педагогічного іміджу: створення сприятливого враження, виховання гнучкості як провідної риси особистості та реалізацію соціальних очікувань.

Отже, розглянувши сутнісні особливості іміджу як соціально-психологічного феномену, доходимо висновку, що структура, типи та функції іміджу є взаємопов'язаними. Знання особливостей та сутнісних компонентів іміджу надає можливість свідомо формувати конкретні якості з метою створення бажаного типу іміджу. Функціональні особливості феномену свідчать про взаємну узгодженість та обумовленість компонентів у їх

професійному втіленні. Сутність професійної діяльності вчителя пов'язана з ключовим компонентом іміджу – самосвідомістю фахівця, яка сприяє узгодженню між особистісними орієнтаціями вчителя, соціальними потребами та функціональними особливостями того типу іміджу, який формується. Доцільним є подальший розгляд сутності іміджу майбутнього вчителя-філолога з урахуванням загальних орієнтирів та доданням тих елементів, які притаманні тільки представникам цієї галузі педагогічної діяльності.

Література

1. Политическая имиджелогия : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / под ред. А. А. Деркача и др. – М. : Аспект Пресс, 2006. – 400 с.
2. Почепцов Г. Г. Имиджелогия / Г. Г. Почепцов. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Рефл-бук ; Киев : Ваклер, 2006. – 574 с.
3. Шепель В. М. Управленческая психология / В. М. Шепель. – М. : Экономика, 1984. – 248 с.
4. Cooley C. Social Consciousness: Publications of the American Sociological Society / C. Cooley – N. Y., 1907. – № 1. – P. 97 – 109.
5. Cooley C. Sociological Theory and Social Research / C. Cooley. – N. Y., 1930. – 245 p.

Speranska-Skarga M. A.

The functions of the professional language teacher's image

The article considers the functions performed by the professional language teacher's image; presents the classification of functions and traces their relation to the structure and types of image.

The author presents modern approaches to classification of the types of image: functional, contextual and comparative ones. According to the functional approach there exist the following types of image: reflecting image, which is related to individual's self-perception, real image, that presupposes independent assessment, and the ideal image, which reveals idealistic aspirations of a person. Contextual and comparative approaches can be used in the process of image formation with regard to its relevance to a definite social structure, as well as with the view to analyzing the effectiveness of the image that has been created.

The two groups of image functions have been characterized in the article: value functions (personality growth, psychotherapeutic, comforting personality relationships) and technological functions (interpersonal adaptation, revealing best personality and business qualities, minimizing negative personality characteristics, attention organization, and overcoming age barriers).

The author emphasizes the necessity of conscious creation of the desired type of professional image with the consideration of its essential components and functions. It has been also highlighted that in the context of future teacher's image formation attention should be drawn to the value functions of the former, the teacher being the model for his students, who has to choose adequate forms of transmitting his ideas and aspirations.

Key words: professional teacher's image, image functions, impression management, reflecting social stereotypes, self-presentation.

Відомості про автора

Сперанська-Скарга Марія Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики мовлення Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Автор понад 27 публікацій. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблематики формування іміджу вчителя.

Стаття надійшла до друку 01.02.2013

Прийнята до друку 26.04.2013